

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา โดยใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม

สายฝน วิบูลรังสรรค์
รัตนะ บัวสนธ์ อรุณี อ่อนสวัสดิ์ และ สำราญ มีแจ้ง
มหาวิทยาลัยนเรศวร

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนโดยใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม สนามวิจัยเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก 2 แห่ง ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนแตกต่างกันบ้างระหว่างโรงเรียน การประเมินผลการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมปรากฏว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินส่วนใหญ่มีความพึงพอใจรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมที่นำไปใช้ เนื่องจากทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการประเมิน การให้ความร่วมมือของชุมชนเพิ่มขึ้น และทำให้พัฒนาการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาสูงขึ้น

ส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2549 อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รศ.ดร.รัตนะ บัวสนธ์ และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รศ.ดร.อรุณี อ่อนสวัสดิ์ และ รศ.ดร.สำราญ มีแจ้ง

Developing Community Participation in Educational Management Using the Participatory Evaluation Model

Saifon Vibulrungsom

Rattana Buosonte, Arunee On-Swad, and Samran Mejang

Naresuan University, Thailand

ABSTRACT

The goal of this study was to substantially enhance community participation in school management procedures by using the participatory evaluation model. The research involved two small schools. Results found some differences in the extent of community participation in school management between the schools. Use of the participatory evaluation model revealed that the most of the stakeholders found the process of developing a management model for their schools to be rewarding, resulting in greater awareness of educational evaluation, increased community cooperation, and more active community participation in school management.

Based on a doctoral dissertation in Educational Research and Evaluation, Naresuan University, under the supervision of Assoc. Prof. Rattana Buosonte, Ed.D., Assoc. Prof. Arunee On-Swad, Ph.D., and Assoc. Prof. Samran Mejang, Ph.D.

ความนำ

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษา โดยได้กำหนดไว้ในหลายหมวดหลายมาตรา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) ซึ่งจากสาระที่ปรากฏจะเห็นได้ว่า รัฐต้องการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยมีได้เป็นเพียงการให้ชุมชนเข้ามาสนับสนุนด้านทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายถึงการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในฐานะของผู้ตัดสินใจ และผู้ร่วมดำเนินการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพื่อประชาชนจะได้ทราบเกี่ยวกับการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือ ความมั่นใจ และความนิยมให้เกิดขึ้นในชุมชน แต่แนวทางการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ยังมีข้อกังขาในทางปฏิบัติว่า ในสภาพจริงแล้วชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากน้อยเพียงใด ตรงกับเป้าหมายของนโยบายที่กำหนดหรือไม่ ซึ่งการที่จะทราบว่าสถานศึกษาแต่ละแห่งจัดการศึกษาโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดบ้าง และลักษณะการมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงไรนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประเมินเข้ามาเกี่ยวข้อง แนวคิดการประเมินที่มุ่งเน้นการให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินที่มีความเหมาะสมแบบหนึ่ง คือ การประเมินแบบมีส่วนร่วม (Participatory evaluation) เป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานนั้น ๆ โดยทำการประเมินร่วมกันระหว่างบุคลากรภายในหน่วยงาน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้ประเมินที่มีความรู้ทางการประเมินเป็นอย่างดี มีข้อดีที่เป็นการดึงเอาประสบการณ์การทำงานของบุคลากรมาใช้ประเมิน และเป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดการใช้ผลการประเมินมากขึ้น เนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้องในหน่วยงานหรือโครงการได้เข้ามามีส่วนร่วมทำการประเมิน และรับรู้ผลการประเมินด้วยตนเองตลอดระยะเวลาการทำงาน (สุวิมล ว่องวานิช, 2543: 58 และ รัตนะ บัวสนธิ์, 2548)

จากความสำคัญ สภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ตลอดจนแนวทางการประเมินที่มีการนำผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมดำเนินการประเมินด้วย เพื่อที่จะรับรู้ผลการประเมิน และร่วมกันรับผิดชอบโดยการนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการประเมิน และพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกรณีศึกษา 2 แห่ง ผลการวิจัยนี้ทำให้ได้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมที่มีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อันจะเป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. เพื่อสร้างและนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เพื่อประเมินการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมในการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

เลือกสนามวิจัยที่เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก 2 แห่ง ที่มีความเต็มใจให้ความร่วมมือในการทำวิจัย จากนั้นเข้าสนามและสร้างความสัมพันธ์ เพื่อศึกษาสภาพการมีส่วนร่วม ใช้ระยะเวลา 1 ภาคเรียน โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth interview) และการสังเกตและจดบันทึก (Observation and fieldnote) ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปอุปนัย (Analytic inductive)

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมมาประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม (Participatory evaluation) เพื่อร่างรูปแบบการประเมิน
2. จัดประชุมคณะครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 แห่ง เพื่อร่วมกันกำหนดรายละเอียดของร่างรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นร่างรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมฯ ก่อนนำไปใช้ร่วมกัน
3. นำร่างรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมที่ได้จากการกำหนดร่วมกันทั้ง 2 โรงเรียน ไปใช้ในการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง 2 แห่งเช่นเดิม ศึกษาผลการนำไปใช้ ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนผลการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยวิธีการเก็บข้อมูลใช้การสังเกต สัมภาษณ์ จัดประชุมกลุ่มย่อย และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปอุปนัย

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยจัดประชุมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันวิพากษ์แสดงความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมในประเด็นดังนี้ 1) องค์ประกอบของรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม 2) ผลการประเมินการมีส่วนร่วม 3) ผลการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริง 4) ประโยชน์ที่

ได้รับ และข้อเสนอแนะอื่น ๆ จากนั้นจึงสังเคราะห์และปรับแก้ จนได้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมสำหรับการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย เสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สภาพการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาทั้ง 2 แห่ง มีกลุ่มบุคคลในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมเหมือนกัน ซึ่งประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ตลอดจนประชาชนในชุมชน นอกจากนี้ลักษณะการมีส่วนร่วมของทั้ง 2 โรงเรียนยังอยู่ในระดับเบื้องต้นได้แก่ ร่วมรับรู้ รับฟัง และร่วมงาน เป็นส่วนใหญ่ ส่วนการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นได้แก่ การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมประเมินผล ยังเกิดขึ้นน้อยมาก อีกทั้งการแสดงบทบาทของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของทั้ง 2 โรงเรียนยังขึ้นอยู่กับโรงเรียนเป็นผู้กำหนด แต่ที่มีความแตกต่างกันของทั้ง 2 โรงเรียน นั่นคือ ความถี่ของการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ตอนที่ 2 ผลการสร้างและนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้เพื่อประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ผ่านการยกร่างจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ปรากฏว่า มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การวางแผนการประเมิน 3) การดำเนินการเก็บข้อมูล 4) การวิเคราะห์และสะท้อนกลับ และ 5) การนำเสนอผลและนำไปใช้ ซึ่งเมื่อนำรูปแบบการประเมินดังกล่าวไปทดลองใช้กับโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 แห่ง โดยมีผู้วิจัยแสดงบทบาทเป็นนักประเมินภายนอก ได้ผลการดำเนินงานตามรูปแบบการประเมินทั้ง 5 ขั้นตอน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคและข้อค้นพบที่เกิดขึ้น และผลพัฒนาการการมีส่วนร่วมของชุมชน รายละเอียดแสดงตามลำดับดังนี้

1. การเตรียมความพร้อม

การเตรียมความพร้อมเป็นการเตรียมความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการประเมินให้กับผู้ที่มีส่วนร่วมในการประเมินฯ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคน 3 กลุ่มที่เป็นหลัก ได้แก่ คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และกลุ่มผู้ปกครอง ซึ่งผู้วิจัยได้จัดประชุมชี้แจงทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผลการดำเนินงานปรากฏว่าทั้ง 3 กลุ่มเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม โดยสังเกตได้จากการเริ่มมีปฏิกิริยาที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่ซักถามมากขึ้น แต่ในส่วนของการเข้าใจในเรื่องของการประเมินอาจจะมีความสับสนบ้างในการอธิบายครั้งแรก แต่ก็มีความไว้วางใจที่จะเรียนรู้และให้ความร่วมมือกับผู้วิจัย เนื่องจากเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

2. การวางแผนการประเมิน

ในขั้นตอนการวางแผนประเมินได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 2.1) กำหนดประเด็นในการประเมิน 2.2) การออกแบบการประเมิน และ 2.3) การสร้างเครื่องมือ โดยดำเนินการดังนี้

2.1 กำหนดประเด็นในการประเมิน

ผลการดำเนินงาน ปรากฏว่าทั้ง 2 โรงเรียนได้กำหนดประเด็นการประเมินการมีส่วนร่วม ที่เน้นการปฏิบัติกิจกรรมที่ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วม โดยแบ่งประเด็นการประเมินออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) การประเมินการมีส่วนร่วมด้านวิชาการ 2) การประเมินการมีส่วนร่วมด้านการเงินและงบประมาณ และ 3) การประเมินการมีส่วนร่วมด้านบริหารทั่วไป แต่ในส่วนของการประเมินการมีส่วนร่วมด้านบุคลากรนั้นทั้ง 2 แห่งให้ความเห็นว่ามิพบทบทวนเรื่องนี้บ่อยมาก เนื่องจากเป็นเรื่องของนโยบายจากส่วนกลาง ดังนั้นจึงยังไม่นำมาพิจารณาในการประเมินครั้งนี้

2.2 การออกแบบการประเมิน

ผู้วิจัยได้ประชุมร่วมกับคณะครู เพื่อหาองค์ประกอบของการประเมินการมีส่วนร่วม ซึ่งผลการออกแบบได้ข้อสรุปว่า ควรประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของการประเมิน มาตรฐานและตัวชี้วัด เกณฑ์และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 วัตถุประสงค์ของการประเมิน

- 1) เพื่อทราบสารสนเทศของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
- 2) เพื่อนำสารสนเทศที่ได้มาพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

2.2.2 มาตรฐานและตัวชี้วัด

ผลของการออกแบบ มาตรฐานและ ตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้านวิชาการ การมีส่วนร่วมด้านการเงินและงบประมาณ และการมีส่วนร่วมด้านบริหารทั่วไป ซึ่งมีรายละเอียดของมาตรฐานและตัวชี้วัดในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

2.2.2.1 การมีส่วนร่วมด้านวิชาการ

มาตรฐาน 1 การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของสถานศึกษามี 2 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. มีส่วนร่วมจัดทำหรือปรับปรุงแผนพัฒนาการศึกษา
2. มีส่วนร่วมจัดทำแผนปฏิบัติงานโรงเรียน

มาตรฐาน 2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษามี 3 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. มีส่วนร่วมสำรวจจัดทำข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียนและชุมชน
2. มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์
3. มีส่วนร่วมกำกับ ติดตาม และประเมินการใช้หลักสูตร

มาตรฐาน 3 การมีส่วนร่วมในด้านการพัฒนาการเรียนรู้มี 3 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. มีส่วนร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้และแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. มีส่วนร่วมดูแลเอาใจใส่ด้านการเรียน
3. มีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้

มาตรฐาน 4 การมีส่วนร่วมกำกับ ติดตามการดำเนินงานของสถานศึกษามี 1 ตัวชี้วัดดังนี้

1. มีส่วนร่วมในการประเมินและจัดทำรายงานคุณภาพการศึกษา

2.2.2.2 การมีส่วนร่วมด้านการเงินและงบประมาณ

มาตรฐาน 1 การมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรทางการศึกษามี 2 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. มีส่วนร่วมสนับสนุน จัดหางบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา
2. มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่จัดหา

2.2.2.3 การมีส่วนร่วมด้านบริหารทั่วไป

มาตรฐาน 1 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้

มี 2 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. มีส่วนร่วมในการพัฒนาอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้อยู่ในสภาพมั่นคง ปลอดภัยและพร้อมใช้งานอยู่เสมอ
2. มีส่วนร่วมในการดูแล รักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของโรงเรียน

2.2.3 เกณฑ์

เกณฑ์ประกอบด้วยเกณฑ์การพิจารณา และเกณฑ์การประเมิน สำหรับเกณฑ์การพิจารณาสร้างโดยการนำตัวชี้วัดมากำหนดข้อตกลงร่วมกันว่าจะทำกิจกรรมใดบ้างตามตัวชี้วัดนั้น ๆ ส่วนของเกณฑ์การประเมินนั้น มีลักษณะเป็นเกณฑ์ระดับคุณภาพ (Rubric score) 4 ระดับ ได้แก่ ดีมาก ดี พอใช้ และต้องปรับปรุง

2.2.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อได้มาตรฐาน ตัวชี้วัดและเกณฑ์ คณะผู้ร่วมประเมินต้องพิจารณาร่วมกันว่าจะเก็บข้อมูลอย่างไร ใช้เครื่องมือใดในการเก็บข้อมูล ซึ่งผลของการพิจารณาส่วนใหญ่ จะใช้การสังเกตในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ตามตัวชี้วัดและใช้การสัมภาษณ์หรือประชุมกลุ่มในกรณีที่เหตุการณ์ผ่านไปแล้ว และใช้การตรวจสอบหลักฐานเอกสารเพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลอีกครั้ง

2.2 การสร้างเครื่องมือ

เนื่องจากในขั้นการวางแผนการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นการสังเกต สัมภาษณ์และการตรวจสอบเอกสาร ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้จึงเป็นแบบสังเกต แบบตรวจสอบรายการ และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยและคณะผู้

ประเมินร่วมกันกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ ประเด็นในการสังเกต และรายการเอกสารหลักฐานที่จะใช้ตรวจสอบให้สอดคล้องกับตัวชี้วัดที่จะประเมิน

3. การดำเนินการเก็บข้อมูล

ผลการดำเนินการได้มีการกำหนดทีมประเมินทำหน้าที่ในการเก็บข้อมูลตามแผนการประเมิน โดยมีผู้วิจัยร่วมกับคณะครู เป็นผู้ทำหน้าที่นี้ มีการกำหนดปฏิทินในการเก็บข้อมูลร่วมกัน ตามปรากฏการณ์ของกิจกรรมในตัวบ่งชี้ต่าง ๆ ดำเนินการเก็บข้อมูลในช่วงปลายภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2548 จนถึง ช่วงปลายภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2549 โดยเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม - กันยายน 2549

4. การวิเคราะห์และสะท้อนกลับ

ผลการดำเนินการผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาเข้าที่ประชุมร่วมกับคณะครูที่เป็นผู้ร่วมประเมิน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์หาข้อสรุปว่าจะตัดสินใจอย่างไร โดยอาจมีการสอบถามในบางประเด็นที่ไม่ชัดเจน ซึ่งถ้าข้อสรุปยังไม่ชัดเจน คณะครูบางคนก็มีการนำหลักฐานหรือเอกสาร รูปถ่ายมายืนยัน หรือหากล้างเหตุผลของกันและกันเพื่อหาข้อยุติ เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่ถูกต้อง

5. การนำเสนอผลและนำไปใช้

5.1 การนำเสนอผล

ผู้วิจัยได้นำเสนอร่างผลการประเมินทั้งหมดให้กับกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาทั้งหมด ได้แก่ กลุ่มคณะครู กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา มารับฟังผลการประเมิน เพื่อรับรู้และยืนยันความถูกต้องเป็นครั้งสุดท้ายก่อนจะนำไปเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่ต่อไป ซึ่งสามารถสรุปผลการประเมินการมีส่วนร่วม ได้ดังนี้

ผลการประเมินการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ด้าน ปรากฏว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนใหญ่ให้ผลการประเมินในระดับ ดี ถึง ดีมาก มีเพียง 2 ตัวชี้วัด เท่านั้นที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับพอใช้ นั่นคือ การมีส่วนร่วมในการจัดทำหรือปรับปรุงแผนพัฒนาการศึกษา และการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนปฏิบัติงานโรงเรียน ซึ่งจะอยู่ในมาตรฐานการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

5.2 การนำไปใช้

การใช้ผลการประเมิน โรงเรียนทั้ง 2 แห่งได้มีการนำผลการประเมินไปอภิปรายร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงหรือพัฒนาในส่วนที่ยังบกพร่อง และเก็บเป็นหลักฐานประกอบการประเมินภายนอกต่อไป

ปัญหา อุปสรรค และข้อค้นพบที่เกิดขึ้นในระหว่างการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีดังนี้

1. ในส่วนของมาตรฐาน ตัวชี้วัด และเกณฑ์ ปรากฏว่า บางอย่างมีความซ้ำซ้อนกัน แต่ยังคงมีความไว เนื่องจากเห็นว่ามีส่วนดีในแง่เป็นการตรวจสอบยืนยันซึ่งกันและกัน และมีบางตัวที่ต้องมีการปรับภาษาให้ชัดเจน เข้าใจตรงกัน
2. เรื่องของการกำหนดเวลา เนื่องจากแต่ละฝ่ายต่างมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ โดยเฉพาะชุมชนที่ต้องมีการเฝ้าระวังเรื่องของการประกอบอาชีพ โดยทางโรงเรียนทั้ง 2 แห่งให้กำหนดเวลาที่ต่างช่วงกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกและข้อตกลงร่วมกัน
3. เรื่องของการกำหนดบุคคลที่มีส่วนร่วมในการประเมิน ปรากฏว่าในระยะแรกมีปัญหาคือมีคณะกรรมการสถานศึกษาบางท่านที่มีตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่น จึงมีภาระงานในหน้าที่มาก ทำให้ไม่สามารถให้เวลากับการประเมินได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงได้มีการปรึกษากับผู้บริหารหรือคณะครูเพื่อร่วมกันกำหนดบุคคลที่มีความพร้อมในด้านเวลาจริง ๆ
4. เรื่องของการใช้ภาษาในการสื่อสารจำเป็นต้องปรับระดับให้เข้าใจง่าย เนื่องจากในช่วงแรก ๆ ผลการตอบรับในเรื่องของความเข้าใจต่อสิ่งที่สื่อสารออกไปน้อยมาก จากการสอบถามก็ปรากฏว่า ชุมชนไม่เข้าใจในศัพท์บางอย่าง จึงต้องมีการอธิบายหรือยกตัวอย่างให้ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยอาจต้องมีการปรับในเรื่องนี้อีกมาก โดยบางครั้งต้องมีการพูดคุยกับคณะครูเพื่อให้เข้าใจตรงกันก่อนที่จะสื่อสารไปยังชุมชน เพื่อปรับคำพูดให้เข้าใจง่ายขึ้น
5. ปัญหาในการเก็บข้อมูล ถ้าเป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะของการใช้แบบสอบถามโดยการให้เขียน จะไม่สามารถทำได้ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้ ถ้าเป็นผู้สูงอายุก็จะมีปัญหาในแง่ของสายตา ซึ่งทั้ง 2 กรณีจะทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูลเลย ดังนั้นจึงต้องมีการปรับวิธีการเก็บข้อมูลเป็นลักษณะพูดคุยซักถามสัมภาษณ์ให้ตอบจะสะดวกกว่า

ผลด้านการพัฒนาการของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผลการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม ส่งผลให้เกิดพัฒนาการการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นกว่าเดิม ทั้งในประเด็นของระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม และความถี่ในการเข้ามามีส่วนร่วม โดยในประเด็นของระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมปรากฏว่า ชุมชนมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในระดับสูง เพิ่มขึ้น นั่นคือ ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมประเมินผลมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้ปกครองจะมีความเปลี่ยนแปลงในระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ซึ่งเดิมส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมเพียงแค่วินิจฉัย รับฟัง และร่วมงานเท่านั้น ในส่วนของความถี่ในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ปรากฏว่า มีความถี่เพิ่มขึ้นเช่นกัน อีกทั้งยังมีโอกาสได้มีส่วนร่วมเป็นผู้คิดริเริ่มเองแทนการถูกกำหนดบทบาทจากทางโรงเรียนเท่านั้น

ตอนที่ 3 ผลการประเมินการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมเพื่อประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วม

จากการประเมินการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมโดยการสอบถามความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมิน ปรากฏว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากต่อการใช้รูปแบบ การประเมินแบบมี

ส่วนร่วมทั้งในแง่ขององค์ประกอบของรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม ผลการประเมินการมีส่วนร่วม การนำรูปแบบไปปฏิบัติจริง ตลอดจนประโยชน์ที่ได้รับ ทั้งนี้เนื่องจากการกระตุ้นให้บุคลากรทั้งในสถานศึกษาและชุมชนได้เกิดความตระหนักในความสำคัญของการมีส่วนร่วมและการประเมินแบบมีส่วนร่วม จนเกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมร่วมกัน นอกจากนี้ยังทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการประเมินได้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องของการประเมินร่วมกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากรไปพร้อมกัน

การอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลจะอภิปรายเกี่ยวกับผลการนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. การนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการประเมินนั้น ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการประเมินร่วมกับนักประเมินภายนอก ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ จึงทำให้มีการรับรู้ผลการดำเนินการในทุกขั้นตอนของการประเมิน รวมไปถึงได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจผลการประเมิน โดยยึดเกณฑ์ซึ่งเป็นการตกลงร่วมกัน ดังนั้นจึงเป็นการช่วยลดการต่อต้านในผลการประเมิน สอดคล้องกับแนวคิดของแพทตัน (Patton, 1997: 100) ที่ได้กล่าวว่าไว้ในหลักการประเมินแบบมีส่วนร่วมว่า ทำให้ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ โดยเป็นผู้ร่วมตัดสินใจสร้างและนำเสนอสรุปไปใช้

2. การประเมินแบบมีส่วนร่วม ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องของการประเมินไปพร้อมกับทำให้เกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วม เนื่องจากได้มีการติดตามการดำเนินงานเป็นระยะตามที่ได้วางแผนร่วมกันไว้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเนื่องจากทำให้รู้ข้อมูลสารสนเทศ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนา การมีส่วนร่วมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศิริชัย กาญจนวาสี (2545: 57) ที่กล่าวว่า เป้าหมายของการประเมินคือ การพัฒนาคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน และสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษ (2545: 25) ที่กล่าวว่า การประเมินแบบมีส่วนร่วมทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ตระหนักความสำคัญในการประเมินร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้และปรับปรุงงานอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของรัตนะ บัวสนธิ์ (2548: 124) ในประเด็นที่ว่า การประเมินแบบมีส่วนร่วมนี้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ในการประเมินแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3. จากผลพัฒนาการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เพิ่มขึ้นจากเดิมทั้ง 2 โรงเรียน ทั้งในด้านระดับการมีส่วนร่วมและความถี่ในการมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชุมชนได้เข้าร่วมในการกำหนดกิจกรรมการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจในบทบาทของตนเองมากยิ่งขึ้นว่าควรเข้ามามีบทบาทในเรื่องอะไรบ้าง อีกทั้งโรงเรียนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น จึงส่งผลให้การมีส่วนร่วมในระดับสูง เพิ่มมากขึ้น ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมวางแผน และร่วมประเมินผล

จนไปถึงขั้นของการร่วมรับผลประโยชน์ จนก่อให้เกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ JICA (2001: 10) ที่กล่าวถึงการประเมินแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นการประเมินที่เสริมสร้างความสามารถทางด้านการจัดการส่งเสริมความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ เพิ่มผลสะท้อนที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนาความรับผิดชอบในหน้าที่

ข้อเสนอแนะ

การนำผลการวิจัยไปใช้

1. รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมนี้ มีความเหมาะสมกับสถานศึกษาที่มีขนาดเล็กและต้องมีบริบทใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นในการนำไปใช้ในสถานศึกษาอื่นจำเป็นต้องคำนึงถึงขนาดและบริบทของสถานศึกษานั้น ๆ ให้มีความใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง
2. ในขั้นตอนของการเตรียมความพร้อม ควรต้องมีการสร้างความตระหนักในความสำคัญของการประเมินให้มาก มิฉะนั้น อาจทำให้เกิดการในหน่วยงานหรือชุมชน เกิดความรู้สึกว่าเป็นการเพิ่มภาระให้กับเขา ทำให้การดำเนินงานอาจไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร
3. ควรมีการกำหนดเป้าหมายการประเมินให้ชัดเจนว่า ไม่ได้ประเมินเพื่อไปเปรียบเทียบกับหน่วยงานใด ๆ แต่ทำเพื่อมุ่งหวังในการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้เพื่อลดอคติในการประเมิน
4. ในการเก็บข้อมูล ถ้าหากเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้เก็บข้อมูลควรได้รับการฝึก และควรมีการเก็บข้อมูลหลาย ๆ วิธี เพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลอันจะนำไปสู่การสรุปที่ถูกต้อง

การทำวิจัยต่อไป

1. ควรมีการนำแนวคิดการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนาการประเมินในประเด็นอื่น ๆ ที่ต้องการ เช่น การประเมินโครงการต่าง ๆ ของสถานศึกษา เป็นต้น
2. ควรมีการสร้างรูปแบบการประเมินการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปแบบทั่วไป ที่สามารถนำไปใช้ได้กับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกแห่ง

เอกสารอ้างอิง

- รัตนะ บัวสนธิ์. (2548). *ทิศทางและอาณาบริเวณการประเมิน*. พิษณุโลก: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2545). *ทฤษฎีการประเมิน*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *การประชุมทางวิชาการเรื่อง การวิจัยทางการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล.

- สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภာสถาบันราชภัฏ. (2545). *หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและการประเมิน โครงการ ชุมชนวิชาการประเมินเพื่อพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดทัศนทองการพิมพ์.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2543). *รายงานการวิจัยและพัฒนาระบบการประเมินผลภายในของสถานศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ.
- JICA (Japan International Cooperation Agency). (2001). *Participatory evaluation and international cooperation*. Tokyo, Japan: Shinjuku-ku.
- Patton, M. Q. (1997). *Utilization – focused evaluation: The new century text*. (3 rd.ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.